

Дејан Мировић

Правни факултет, Универзитет у Косовској Митровици

СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ И СРПСКО-РУСКИ ОДНОСИ

Сажетак

Светозар Марковић је имао огroman утицај на српску интелектуалну мисао и друштво половином XIX века. За читаве генерације српских интелектуалаца и политичара без обзира да ли су заступали леве или десне политичке идеје, он је био својеврстан учитељ. Најпознатији примери су Јован Скрелић и Никола Пашић. Марковић је био и главни идеолошки противник Милана Обреновића и прозападних владајућих елита. Међутим, оно што се често занемарује када се анализира дело Светозара Марковића је његова улога у популаризовању и прихватању руске културе и идеја у Србији. Он је био први српски интелектуалац који је пропагирао учење руског језика у Србији. Преводио је руску књижевност, укључујући и класике попут Гогоља, Тургенјева и Љермонтова. У правном и социолошком сислу, Марковић је сматрао да код Срба и Руса постоји солидарност и хуманост која не постоји на Западу. У „апсолутистичкој Русији“ коју он као атеиста и социјалиста критикује, независност судства је била на вишем нивоу него у Србији коју су водили чиновници школовани на Западу. Марковић види позитивне утицаје Русије у унутрашњој српској политици и правном систему. Русија која је била апсолутистичка држава је морала да подсећа српске кнезове да узму у обзир и интересе народа и демократије. Када анализира међународне односе Марковић истиче да су Руси гарантовали аутономију у односу на Турску и народна права

Акерманском конвенцијом из 1826. године. Марковић прави јасну дистинкцију између западних вредности и политике. Када пише о енглеској политици он истиче да је лицемерна и неморална и сматра да се енглески закони не могу аутоматски применити на све народе.

Кључне речи: Светозар Марковић, Русија, Србија, Никола Пашић.

1. КРИТИКА ПРАВНОГ И ДРУШТВЕНОГ СИСТЕМА

Светозар Марковић је имао огроман утицај на српску интелектуалну мисао и друштво. За читаве генерације српских интелектуалаца и политичара у другој половини XIX века он је био својеврстан „учитељ“ без обзира да ли су они заступали леве или десне политичке идеје. Марковић је сматран за „непогрешивог, славног и идеолошког“ учитеља¹ (Марковић узвраћа својим ученицима пред смрт па, на пример, види Пашића као свог наследника).² У том периоду, Марковић је био и главни идеолошки противник Милана Обреновића и прозападних владајућих елита. Марковић се разликује од кнеза Милана и његових министара и по томе што не презире сопствени народ. Напротив, Срби нису „тупи и неосетљиви“ као западни радници које уништава аутоматизам једног посла, пише Марковић. Он сматра да је српски народ бољи од своје елите коју види као „паразитску“.³

Марковић је био изузетак у српској елити и по свом личном поштењу, што је посебно видљиво када се упореди са кнезом Миланом, предводником прозападне елите. Реч „закон“ је Милана доводила у „раздражење“, мрзео је сваку дужност и часно поступање.⁴ Штавише, како пишу његови сарадници,

1 Шемякин А. Л., *Идеологија Николе Пашича: Формирање и еволуција (1868–1891)*, Институт славјановедения РАН Москва, 1998, стр. 53, 93–95.

2 Шемякин А. Л., *Идеологија Николе Пашича: Формирање и еволуција (1868–1891)*, Институт славјановедения РАН Москва, 1998, стр. 53.

3 Народ је зато отишао у другу крајност и тражио је на Петровској скуштини да се протерају сви прозападни чиновници осима лекара и професора, пише Марковић.

4 Пироћанац М., *Белешке*, приредила Сузана Рајић, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2004, стр. 469–470.

уживао је када је у складу са својом „лажном и кукавичом природом“ могао да уништава слабије од себе. У јавном и приватном животу је био „блесаста распикућа, а дозлабога лакоуман“. Није имао „никаква знања“.

Светозар Марковић је био сушта супротност кнезу Милану. Није имао никаквог економског интереса у свом јавном и приватном животу. Своје имање преписује маћехи и оставља својим политичким сарадницима. Према женама се понашао као прави центлмен. Први се у Србији борио за њихова права у политичком и друштвеном животу.⁵ Он није био ни популиста.⁶ Такође, Марковић, иако лево оријентисан, не жели „ништа да забрањује“. Нову странку (коју ће Пашић предводити после његове смрти као Народну радикалну странку) је замишљао као социјалистичку, али у оквиру демократског система.⁷ Скерлић зато назива Марковића „духовним оцем српске демократије“, новим Доситејом Обрадовићем и најбољим мислиоцем на југоистоку Европе, као и „апостолом демократије“.⁸

Са оваквим уверењима, Марковић долази у жесток сукоб са властима. Он дословно гладује када бива протеран из Србије, али се не одриче својих уверења. Он не одступа од својих принципа чак ни када је, смртно болестан, упућен у затвор.⁹ Спреман је, као Чернишевски, да умре за своја уверења или да упропасти своје здравље фанатичним радом као Доброљубов.

За разлику од прозападне елите, Марковић, такође, прави јасну дистинкцију између западних вредности и политике. Када пише о енглеској политици, он истиче да је „лицемерна и неморална“ и сматра да се „енглески закони“ једноставно не могу применити на све народе.¹⁰ Он види јасну разлику између

5 Марковић се у том ставу слаже и са руским дипломатама у Србији који захтевају побољшање положаја српских жена.

6 Скерлић Ј., *Светозар Марковић: његов живот, рад и идеје*, Сабрана дела Јована Скерлића, књига једанаеста, Просвета, Београд, 1966, стр. 200.

7 *Исто*, стр. 203.

8 *Исто*, стр. 292.

9 Режим хапси Марковића и оптужује га на основу новинарских текстова. Један од судија одбио је да осуди Марковића. Лекари су саветовали и да се Марковић не упућује у затвор јер неће преживети.

10 Майков А., *Замѣтки по вѣгшинимъ дѣламъ*, Русская Мысль, No 12, 1882. <http://az.lib>.

прокламованог народног суверенитета на Западу и владајуће партократије и олигархије.

Марковић дефинише главне негативне карактеристике српске елите.¹¹ Опсесивно бављење сплеткама, које је и Достојевски приметио код српске елите, Марковић објашњава сарадњом са турским властима (као примере наводи убиство Карађорђа, борбу Милоша и Петра Николајевића Молера и његово убиство по налогу Марашли Али-паше). Ова борба за власт у којој су врховни арбитри били Турци је „унаказила“ и изопачила српску политичку елиту и њен дух. У том периоду почиње и политика „седења на две столице“.¹²

Осим турског негативног утицаја, Марковић види још један узрок за деформисаност српске елите. Марковић пише да у Србију долазе чиновници са Запада (запад овде представља, пре свега, Аустрију и Угарску). Они, по Марковићу, доносе хладан бирократски дух без осећања патријархалног васпитања карактеристичног за Србију. Они су уображени и користе бирократске фразе и стране обичаје. Сујетни су и слуге су странаца, имају лакејски и интригантски дух. То су корумпиране ћифте, бирократе које већином ништа не раде, а навикли су на западне угодности. Они су учинили да је наука у Србији постала ништа, а спремање за чиновника главна ствар. То су полуобразовани чиновници који нису били у стању да створе ново друштво на патријархалном темељу јер га нису ни разумели. Нови српски чиновници су преузели и секташку затвореност западне бирократије која не дозвољава отвореност идеја и мисли између ње и простог народа. Прозападни чиновници су умислили да треба да „цивилизирају варварску Србију“, иако се нису либили да за своју неограничену власт над непросвећеним народом траже ослонац у азијатској Турској. То су опортунисти који се нуде сваком поретку због личне

ru/m/majkow_a_a/text_1882_12_zametki_po_vneshnim_delam-oldorfoshtml.shtml (поцењено 28.7. 2017.)

11 Ово су ставови из његовог најпознатијег дела „Србија на Истоку“, Марковић С., *Певање и мишљење*, Рад, Београд, 1984, стр. 68, 75, 85, 90, 84, 129, 137-138, 144-152, 154, 156-159, 164, 167, 172-173, 180-183, 193, 195-200, 205-210.

12 Елита, наводи Марковић, сарађује са Турском, а највише се богате они који имају највећу власт. Овај период у којем су странци или Турци имали улогу врховног арбитра је трајао, према Марковићу, од 1815-1833 године, тј. скоро 20 година. Српску елиту је више интересовала борба за власт него борба против Турака. Зато не учествују у побунама у Јањини и Босни, и 1848. године док Европа гори „ништа не предузимају“ против Турака.

користи, људи без морала и начела. Прозападна чиновничка елита је увела правило да је бити полтрон врлина, пише Марковић, и истиче да су прозападни чиновници у Србији сами себе постављали на посланичка места у Народној скупштини (тако је попуњена $\frac{1}{4}$ посланичких места).

Чиновници су неправди и корупцији дали „законити облик“, посебно у правосуђу, јер су „правили будале“ од српских сељака. Српска прозападна елита уопште не жели да сарађује са својим народом и јача полицију уместо да решава, просветне социјалне и политичке проблеме. Таква српска елита уопште није разумела да је Запад под утицајем „особених фактора“ и да мањина има власт и снагу у западним друштвима. Они, према Марковићу, нису разумели да 1789. године, и поред веома прогресивних начела и идеја, није победио народ већ богаташи.

Марковић, као пример незнања и површности прозападне елите, наводи случај Димитрија Давидовића, Милошевог секретара и несвршеног студента медицине, творца Сретењског устава. Давидовић није знао да у Србији нема цариника између локалних области па је правну одредбу о границама између региона дословно превео из француског монархистичког и постреволуционарног устава (Луја XVIII, који је по Марковићу био „један од најгорих устава који су игда постојали у Европи“).¹³ Остали творци првог српског устава су, по Марковићу, били још далеко неспособнији од Давидовића.

Истовремено, у српским паланкама се под утицајем Запада развија малограђански дух. То доводи до „лењости“ у народном духу. Јавља се и оскудица због зеленашња, великих камата и задуживања.¹⁴

2. СРПСКО – РУСКИ ОДНОСИ

Марковић у истом периоду има особене ставове о Русији српско-руским односима. Јован Скерлић га након повратка из Петербурга (школовао се 1863.–1866.) описује као „Србина са руском душом“, идеалисту који се бори сам против свију,

¹³ Давидовић је себе унапредио после доношења Сретењског устава у министра полиције, други узор за српски устав му је био белгијски устав реакционарног Карла X.

¹⁴ Марковић С., *Левање и мишљење*, Рад, Београд, 1984, стр. 98, 111–113, 116, 218, 223.

до краја, без обзира на цену коју ће платити.¹⁵ На Марковића пресудно утичу руски леви мислиоци, пре свега „велика тројка“ - Чернишевски, Доброљубов и Писарев.¹⁶ Руски извори чак наводе да је Марковићу током школовања у Петербургу била блиска Сморгонская академия у Петербургу - тајно револуционарно удружење од око 50 чланова које је планирало ослобођење Чернишевског.¹⁷

Руси и Срби нису Запад, сматра Марковић. Код Срба и Руса постоји солидарност и хуманост која не постоји на Западу. У апсолутистичкој Русији (коју он као атеиста и социјалиста критикује) је постојала, према Марковићу, већа независност судства него у Србији коју су водили чиновници школовани на Западу. Он наводи пример локалних судова у Русији који су били транспарентнији и независнији од власти него они у Србији. Процеси су „краће“ трајали, штампа је боље контролисала рад судова, судије су се бирале на три године. Локална власт је могла да бира судије у првом степену. Такође, у Русији је самоуправа на вишем нивоу него у Србији, пише он. Болнице, путеви и школе су под контролом локалних органа - „земстава“ која одређују приоритете њиховог рада.

Анализирајући правну норму из члана 110 српског Устава из 1869. године, Марковић као супротне наводи примере из руских губернија у којима су грађани могли без икакве дозволе да подносе притужбе суду против управних органа.¹⁸

Марковић види позитивне утицаје Русије у унутрашњој српској политици. Русија која је била апсолутистичка држава је морала да „подсећа“ српске кнезове (подједнако Обреновиће и Карађорђевиће) да узму у обзир и интересе народа и

15 Скерлић Ј., *Светозар Марковић: његов живот, рад и идеје*, Сабрана дела Јована Скерића, књига једанаеста, Просвета, Београд, 1966, стр. 34.

16 Николај Чернишевски (1828–1889). Маркс и Енгелс га нису волели али су морали да признају да је он био идејни вођа опозиције у царској Русији. Његов роман написан у затвору *Что делать? (Шта да се ради?)* је постао, по речима П. А. Кропоткина, програм целе једне младе генерације у Русији. На Марковића утиче и Николај Доброљубов (1836–1861), као и Димитриј Писарев (1840–1860), који је сматран „трећим“ великим револуционар-демократом.

17 У СССР-у је зато Марковић дефинисан не као комуниста већ као социјал-демократата. Види: *Большая Советская энциклопедия* http://enc-dic.com/enc_sovet/Markovich-svetozar-36215.html (посећено 28. 7. 2017).

18 Према члану 110 Устава из 1869. године судови нису могли поступати по притужбама грађана против управних органа без дозволе самих управних органа.

демократије. Марковић наводи пример кнеза Александра Карађорђевића и руских интервенција код њега.

Када анализира међународне односе Марковић истиче да су Руси гарантовали аутономију у односу на Турску и „народна права“ Акерманском конвенцијом 1826. године.

Оно што посебно смета прозападним елитама је то што Марковић након повратака из Русије популаризује руску културу и окупља младе људе (попут Пашића) око себе. Скерлић наводи да је управо он био први српски интелектуалац који је пропагирао учење руског језика у Србији. За разлику од Вука Караџића (који је, како примећује Скерлић, за своје замисли о удаљавању српског од руског језика имао подршку и заштиту аустроугарског цензора Јернеја Копитара) Марковић нема никог ко му помаже. Сам популаризује и преводи руску књижевност, укључујући и класике попут Гогоља, Тургенева и Љермонтова. Тако је, као што тврди Скерлић, Марковић „истерео угарски дух“ из Србије и упознао Србију са руском културом.

Наравно и Руси „узвраћају“ Марковићу за ову оданост њиховом духу. Аполон Мајков пише да је Марковић био велики интелектуалац, руски студент, образован и утицајан човек чија је књига *Србија на Истоку* несумњиво доказала да је погрешна спољна и унутрашња политика Србије.¹⁹

3. УТИЦАЈ НА НИКОЛУ ПАШИЋА

Након смрти Светозара Марковића 1875. године Пашић постаје вођа опозиције. Велику политичку каријеру почиње 1878. године као народни посланик, убрзо постаје и председник Главног одбора НРС, која под његовим вођством на изборима септембра 1883. осваја преко 50% гласова. Након одбијања краља Милана да уважи такву вољу народа, избија Тимочка буна и Пашић је приморан да бежи у Бугарску.

Руски амбасадор у Софији је у разговору са Пашићем приметио да је он те 1883. године био под утицајем идеја

¹⁹ *Сербія на Востоку*, въ которой доказывается полная непригодность внутренней и внѣшней политики Сербіи, руководимой ея правительствомъ, не разъ смѣнявшимся и все-таки неисправимымъ.

Светозара Марковића.²⁰ Пашић озбиљне контакте са званичном Русијом успоставља тек касније и то уз помоћ митрополита београдског Михаила (1826–1898).²¹ Митрополит је Пашићу дао препоруке које Чернишевски или Бакуњин никада нису могли да пруже Светозару Марковићу.²² И поред тога Пашић никада није одбацио Марковићеве идеје о руско-српским разликама у односу на Запад, недемократском и анационалном режиму краља Милана и популарисању руске културе у Србији.

У том контексту, за Пашића Русија добија посебно место у историји српског народа. Сматра да су Руси помогли Србији да се ослободи турског ропства (тај његов став није последица само његових уверења већ и сазнања, јер без Русије – писао је и Стојан Новаковић – не би ни било Србије). У писму Платону Андрејевичу Кулаковском (1848.–1913.), руском просветитељу и првом професору Катедре за руски језик и књижевност београдске Велике школе у периоду од 1878.–1882.,²³ Пашић истиче да је Русија за њега савезница са којом Србија, чак и да нема крвне и верске везе, треба да везује своју судбину јер има заједничку културу. У писму начелнику Азијског одељења Зиновљеву, Србију у великом словенском савезу види одмах после Русије.

Пашић, као и Марковић, има јасан и формиран став према Западу. Пашић сматра да је Србија цивилизацијски, религиозно и културно ближа Русији него Западу. Између Русије и Запада никада не може бити сагласја. Запад не користи само војна средства, већ и трговачко-културна да би покорио мале земље попут Србије. То су, по њему, нови крсташки походи или заразе. Посредник тих идеја у Србији је управо одиозни краљ. Зато Пашић сматра да су Немци (Аустријанци)

20 НРС је „неприхватљива“ за Русију због својих левих уверења: Шемякин А. Л., *Идеологија Николе Пашића: Формирање и еволуција (1868–1891)*, Институтт славјановедения РАН Москва, 1998, стр. 237, 355.

21 Који је такође био протеран из Србије - Јовановић С., *Моји савременици – Никола Пашић*, објављено као додаток Пашић Н., *Моја политичка исповест*, Политика, Београд, 2006, стр. 135.

22 О томе види више Шемякин А., *Никола Пашић* на <http://istorija.ru/forums/topic/2621-nikola-pashich/> (посећено 28. 7. 2017).

23 Живановић Ђорђе (1908–1995), познати српски слависта, високо цени рад Кулаковског у Београду - Живановић Ђ., *Сто година славистике у Србији*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 7 (1978), 7–14. <http://old.fil.bg.ac.rs/katedre/slavistika/stari%20stari%20sajt/resursi/stogodslav.htm> (посећено 28/ 7/2017).

за Србију већа опасност од Турака. Западњаци ломе душе за разлику од Турака који су користили само голу силу.

Коначно, Пашић као и Марковић разуме значај народног легитимитета. Поштовање начела легитимитета увек доводи до проруске политике у Србији, сматрао је Пашић. Зато истиче да свака отворена прозападна политика у Србији (пре свега проаустријска) доводи до реакција и буне у народу и до мањинских влада које нису стабилне.

Пашић за време своје власти просветитељску и културну идеју Марковића претвара у дела. У писму секретару Петербуршког славенског комитета Аристову од 24. септембра 1891. године Пашић истиче да ће руски лекари имати првенство над западним, српски официри ће се школовати у Русији и обећава да ће се старати „да руска култура дубље у нашу отаџбину уђе“.

Пашић се не одриче Русије ни у најтежем искушењу. Већ 1897. због једне изјаве је осуђен на казну затвора, а године 1899. се суочава са најопаснијим оптужбама у свом животу (и смртном казном) због наводног учешћа у Ивањдањском атентату. Пашић не крије да се није најбоље понашао пред преким судом након Ивањданског атентата. Међутим, износи интересантна запажања о односу Русији према њему у време суђења. Било му је јасно да Русија неће ратовати са Србијом да би га довела на власт.²⁴ Такође, Руси га не могу јавно подржати јер је био оптужен за заверу. Зато закључује да га Руси могу евентуално тајно помоћи, али никада се јавно неће умештати у преврат у Србији.²⁵ Пашићу ипак не пада памет да под претњом смртне казне пристане да лажно оптужи Русе и тако спаси своју главу. Напротив, Пашић пише да је „Русија спора као Бог“, али да никада не заборавља.

Такво стрпљење и необично рационално разумевање српско-руских односа му је омогућило да постане државник и политичар светског ранга само десетак година касније.²⁶ Као председник Владе Краљевине Србије у периоду 1912.–1918.

24 Пашић Н., *Моја политичка исповест*, Политика, Београд, 2006. стр. 55.

25 *Исто*, стр. 11–15.

26 Слободан Јовановић наводи да је он успео чак да натера краља Петра I на абдикацију 1914. године, Јовановић С., *Моји савременици – Никола Пашић*, објављено као додаток Пашић Н. *Моја политичка исповест*, Политика, 2006, стр. 131–211.

године он је био *de facto* најзначајнији и најутицајнији српски политичар, често утицајнији и од самог монарха (страни извештачи су сматрали да је он био прави владар Србије, а не краљ.)²⁷

4. НАСЛЕЂЕ СВЕТОЗАРА МАРКОВИЋА

Претходно изнете чињенице показују да је Светозар Марковић остварио велики утицај на српско друштво и политичаре упркос чињеници да је живео само 29. година. У свом кратком животу он је урадио више за развој српско-руских односа него читави институти и словенска друштва. Он је то постигао пре свега личним примером али и оргиналним идејама које су имале утицај на највећег српског модерног државника Николу Пашића. Пашићева необична посвећеност руско-српским везама није била само последица његових веза са митрополитом Михаилом и руском дипломатијом након Тимочке буне и егзила у Бугарској. Он је годинама пре тога формирао став о приоритетном руском правцу српске културе и друштва. На формирање таковог става је несумњиво утицало пријатељство и сарадња са Марковићем. Пашићево касније заузимање десних позиција у политици и друштвеном животу јесте било у супротности са социјалистичким идејама Марковића, то се не може оспорити. Међутим, оно што је је било заједничко за Марковића и Пашића је уверење да су Срби и Руси два веома слична народа, посебно када се ради о идејама солидарности и социјалне правде. Заједнички су им били и ставови о Западу, преузимању западних правних тековина, прозападној и отуђеној бирократији у Србији, судству и уставном систему у Србији, о коруптивном и пропазапном настројеном краљу Милану и о Аустрији. Основна разлика између Пашића и Марковића је била у њиховом односу према монархистичкој и конзервативној Русији, односно у чињеници да је Пашић као државник подржавао власт у Петербургу, а Марковић као опозиционар и левичар опозиционе кругове у Русији попут оних који су предводили Чернишевски, Доброљубов и Писарев.

27 «А в Белграде все политические разговоры вертятся вокруг личности Пашича. Про короля Петра вспоминают только в исключительных случаях и по чисто внешним поводам, когда, напр., австрияки осветят из Землина прожектором королевский дворец», Троцки Л., *Киевская Мысль*, NN 346 и 349, 14. и 17. декабря 1912. г.

Оно што, такође, спаја Пашића и Марковића је уважавање демократских принципа и легитимног избора српског народа., што их истовремено разликује од прозападне елите окупљене око краља Милана која је отворено презирала свој народ. Ту велику Марковићеву заслугу за развитак демократије признаје и прозападно настројени Јован Скерлић.²⁸ Скерлић зато назива Марковића „духовним оцем српске демократије“, новим Доситејом Обрадовићем и најбољим мислиоцем на југоистоку Европе и „апостолом демократије. Тврдње да су само реакционарне идеје долазиле у Србију из Русије није тачна. Дело и идеје Светозара Марковића и њихов утицај на српску демократију, културу и политику то јасно показују. Овај Србин са руском душом веома је допринео развоју српске културе, политике и демократије.

Литература

Большая Советская энциклопедия на: http://enc-dic.com/enc_sovet/Markovich-svetozar-36215.html (посећено 28.7.2017).

Майков А., *Замѣтки по внѣшнимъ дѣламъ*, Русская Мысль, No 12, 1882. на: http://az.lib.ru/m/majkow_a_a/text_1882_12_zametki_po_vneshnim_delam-oldorfoshtml.shtml (посећено 28.7.2017).

Марковић С., *Певање и мишљење*, Рад, Београд, 1984.

Мирковић Д., *Русфобија код Срба 1878-2017*, Catena mundi, Београд, 2017.

Пашић Н., *Моја политичка исповест*, Политика, Београд, 2006.

Пироћанац М., *Белешке*, приредила Сузана Рајић, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2004.

Скерлић Ј., *Светозар Марковић: његов живот, рад и идеје*, Сабрана дела Јована Скерлића, књига једанеста, Просвета, Београд, 1966.

²⁸ Колико је био прозападно настројен Скерлић види у: Скерлић Ј., *Јавно мњење у Француској*, Сабрана дела Јована Скерлића, књига осма, Просвета, Београд, 1966. Да се радило често о русофобским ставовима Скерлића види: Мирковић Д., *Русфобија код Срба 1878-2017*, Catena mundi, 2017, Београд, стр. 76-84.

Скрелић Ј., *Јавно мњење у Француској*, Сабрана дела Јована Скрелића, књига осма, Просвета, Београд, 1966.

Троцки Л., *Киевская Мысль*, NN 346 и 349, Кијев, 1912.

Шемякин А. Л., *Идеология Николая Пашича: Формирование и эволюция (1868–1891)*. Институтт славяноведения РАН, Москва, 1998.

Dejan Mirovic**SVETOZAR MARKOVIĆ AND SERBIAN-RUSSIAN
RELATIONS****Resume**

Svetozar Marković had an enormous impact on the Serbian philosophical thought and society in the mid-19th century. Regardless of their future political stands in the sense of leaning to either left or right political wing, generations of Serbian intellectuals and politicians considered him to be their “teacher”. The most famous among them were Jovan Skerlić and Nikola Pašić. Svetozar Marković was also the main ideological opponent to Milan Obrenović and the West-oriented ruling elite. However, what is frequently overlooked when analyzing the activities of Svetozar Marković is the crucial role he played in the reception of the Russian culture and intellectual thought in Serbia. Having returned from Russia, Svetozar Marković was very active in popularizing the Russian culture and attracting young people for his cause. He was also the first Serbian intellectual who promoted the Russian language learning in Serbia. He translated Russian literature, including the works of the Russian classics, such as Gogol, Turgenev and Lermontov. According to Jovan Skerlić, Svetozar Marković managed to “expel the Hungarian spirit” from Serbia and “introduce” the Russian culture into Serbia. Marković believed that the Russians and Serbs did not belong to the Western cultures. Namely, he stated that these nations were characterized by the feelings of solidarity and humanity, not so typical of the Western cultures. Being an atheist and socialist by conviction, Svetozar Marković criticized the “absolutist Russia” but emphasized that its legislature was even more independent than that of Serbia, ruled by the bureaucrats educated in the West. Moreover, he believed that Russia had a positive influence on the Serbian home affairs. An absolutist state at the time, Russia had to “remind” Serbian rulers and princes (the Obrenovići and the Karađorđevići alike) that the interests of the people and democracy had to be considered. Svetozar Marković mentioned the example of prince Alexander Karađorđević

*and the Russian intervention during his reign. In his analysis of the international relations, Svetozar Marković emphasized that the Russians guaranteed the autonomy from Turkey and “national rights” by the Akkerman Convention signed in 1826. Contrary to the pro-Western elite, Svetozar Marković made a clear distinction between the Western values and Western politics. He wrote of the English politics as being “hypocritical and amoral” and believed that the “English laws” could not be applied in all other states. The Russians “paid tribute” to Svetozar Marković for his being loyal to their culture. Therefore, Apollon Maykov wrote about Svetozar Marković as a great intellectual, Russian student, an educated and influential person whose book *Serbia in the East* “undoubtedly” proved that the Serbian foreign and internal politics were wrong.*

Keywords: Svetozar Marković, Russia, Serbia, Nikola Pašić.